

## סימן מא

### הרב אהרן בן יעקב

עיה"ק י-ס

ביום שתי עשר חודש ליום המר, בו נלקח מאתנו מאור עינינו מרן זיע"א, שחל בשבת ג' תשרי שנה זו. אינה ה' לידי ס' בית יצחק בדיני ברירה להגריא"ה חבר, ונחו עיני עמ"ש חתנו בד' ההספד עליו לבאר הכתוב 'כל חולי וכל מכה' ופי' רז"ל 'זה מיתת הצדיקים'. וביאר דב' הבדלים בין חולי למכה, דמכה הוא חיצוני ונראה מיד, אמנם הוא קל לריפוי. וחולי הוא פנימי ונראה רק אח"ז, והוא קשה לריפוי כיוון שהוא פנימי. ע"ש מה שביאר עפ"ז. ומיד עלה בדעתי דהדברים האמורים מתאימים כמין חומר למרן זצוק"ל, דעינינו הרואות דמיד עם הישמע הבשורה הקשה הרגישו כולם בבחינת מכה, קושי שמרגישים מיד בחסרונו. וברבות הימים ראה ראינו איך דנהיה קשה מיום אל יום ומחודש לחודש דהוא כחולי פנימי אצל כאו"א. דהוא קשה לריפוי עד למאד, ואין רואים את קושי המחלה עד רבות הימים. יזכנו ה' לראותו במהרה יחד עם משיח צדקנו. אמן.

## הארכת זמן ההדלקה בשעון שבת

(א) הנה ביבי"א (ח"ג סי' יח) כתב להתיר להזיז מחוגי השעון מעורר, כדי שיאחר לכבות החשמל, וכתב דלא דמי למש"כ הרא"ש (ביצה כב.) דהאיסור להוסיף שמן בנר אינו משום דבאותו זמן גובר אורו, אלא משום שמאריך בהבערתו שאילו לא נתן השמן בנר יהא כבה כשיכלה השמן, ומה שדולק מכאן ואילך הוי כאילו מדליקו. ע"כ. דשאני התם דהוי חידוש פעולת ההדלקה, כי בלעדי זה היה הנר כבה בכלות השמן. אבל החשמל מצד עצמו היה ממשיך להדליק, ורק השעון הוא הגורם לכיבוי, והוא מרחיק את פעולת המונע, ע"י הזזת מחוג השעון, י"ל דשרי. ועוד דדמי לסוגר חלון הפתוח נגד הנר כדי שלא תכבהו הרוח. עכ"ד מרן זיע"א ביבי"א.

שעוני השבת שבזמן ההוא פעלו כך, היו קושרים חוט אל המתג שהיה כמין זיז קטן (כמו המתגים בלוח החשמל), וצדו השני היו קושרים בזיז שמאחורי השעון, שעל ידו מותחים הקפיץ של הצלצול. וכשהשעון מצלצל הזיז מסתובב ומושך החוט ועי"ז נמשך המתג כלפי מטה ונכבה. [או למעלה ונדלק] ולא היה אפשרות לכבות ולחזור ולהדליק, ואם רוצה לאחר או להקדים את זמן הכיבוי צריך להזיז את מחוגי השעון או הצלצול בהתאם.

(ב) אחר זמן נתחדשו שעונים יותר משוכללים שאפשר לכבות ולהדליק כמה פעמים. וכך היתה פעולתם, השעון היה מסובב לוח משונן (מלשון שיניים) בקצהו, ומחוברים לו מוטות שבקצותם מחוברים זיזים, והזיזים נתפסים בקצה הלוח ע"י השינונים.

ואפשר להזיז את המוטות ולקבעם באיזו שעה שחפץ, וברגע שמגיע הזיז אל המפסק שבשעון, הזיז מסובב את המפסק ואם היה כבוי מדליקו, ואם דלוק מכבהו.

וגם עליהם כתב מורנו הראש"ל שליט"א בילקו"י סי' רנב סעיף ח' (מהדו' תשע"א) דשרי. כיוון דפעולת השעון היא דבר חיצוני שכשיגיע הזיז אל המפסק יכבהו, והוי הסרת מונע וכסוגר חלון בפני הרוח שלא תכבה את הנר.

ג) אמנם כיום [רוב] השעונים פועלים בצורה שונה מיסודה. בתוך השעון עוברים חוטי החשמל, ובאמצע החוט מחובר מפסק שבתוכו פיסת ברזל הנוגעת בב' החוטים בב' צידיה, אלא שיש קפיץ שדוחפה כדי שלא תגע בהם. וע"י לחיצת זיז שבתוך המפסק דוחפים את פיסת הברזל חזרה כך שתיגע בב' החוטים ומבטלים פעולת הקפיץ, ובשעון ישנם זיזים שבהזזתם לצד מסוים לוחצים על הזיז שבמפסק, והשעון מסובב את כל הזיזים כך שכל זיז יכול ליגע בחוטים במשך רבע או חצי שעה ביממה, ואחריו נוגע הזיז הבא וכן הלאה. ואפשר לשים כל זיז במצב כבוי או במצב דלוק, ובזמן שהזיז מול החוטים אי הוא במצב דלוק, דהיינו שלוחץ על המפסק כך שיגע בחוטים, עובר חשמל למכשיר שמחובר לשעון דרך הזיז, ואם אינו נוגע בהם לא עובר חשמל וממילא נכבים. ויש שעונים שהמפסק עובד בדיוק להיפך, דהיינו שהקפיץ לוחץ את המתכת כך שתיגע בחוטי החשמל, וע"י לחיצת הזיז שבמפסק מרחיקים אותה מן החוטים ומונעים את העברת זרם החשמל. [ככל הנראה אפשר להבדיל בין ב' השעונים כיון שבב' השעונים לחיצה היא כשהזיזים כלפי חוץ. ובסוג הא' זהו מצב דלוק. ובסוג הב' זיזים בחוץ הוא מצב כבוי. אמנם כ' במאור השבת בשם מהנדס מומחה, דא"א לראות מבחוץ בלא לפרק השעון כיוון שמשנתה מדגם לדגם]

ד) ויש לעיין אי שייכי סברות ההיתר בשעוני דידן, [נדבר בסוג הא' \*] דהחשמל זורם דרך השעון, ולא כשעון מעורר שרק מדליק ומכבה מבחוץ. די"ל דבהאי הוי כשמן שבנר שמוסיף עליו עוד שמן וה"נ כאן יהא אסור. ואע"ג דתחנת הכוח מעבירה חשמל אל השעון כל הזמן, י"ל דלא יחשב השעון כשהוא דלוק שרק אינו מונע את הכיבוי, אלא הוא המדליק והוי כמו פתילה שדרכה עובר החומר המדליק, (ואף ששם השמן הוא גם דולק בעצמו משא"כ החשמל שרק מדליק נראה שאין בזה חילוק בנ"ד), דהיא חלק מהנר ממש ולא רק שלא מונעת הכיבוי.

אמנם בסברא השניה דהוי כסוגר חלון בפני הנר שלא תכבהו הרוח. יש להסתפק דכיוון דכל הזמן עומד הקפיץ לכבות, ורק כשמכניס הזיזים פנימה, חוסמו מהקפצת הברזל ועי"ז לא יהא מגע ולא יעבור החשמל, י"ל דהוי כסוגר חלון שלא תכבה הרוח את הנר. וכמ"ש במאור השבת עמ' רפו. או דנימא דכיון דכל זמן שלא עושים שום פעולה ממילא כבוי, ורק כשלוחצים את הזיז נדלק, אנו רואים את מצב הכיבוי כמצב קיים, ורק ההדלקה היא חידוש דבר. ביאור, דאפשר לראות הדבר

\* אמנם בסוג הב' הדבר קל יותר, כיוון שרק מסיר את המניעה, שמונע מהמפסק לכבות את החשמל. וגם לפמ"ש לקמיה דהקפיץ הוא הנחשב מחדש בכל רגע מ"מ גם הסרת מונע כזה לכאור' אינו שונה ומותר.

שהקפיץ מחדש פעולה כל רגע ורגע, וכשלוחצים הזיז רק מסירים הדבר המונע מן החשמל לדלוך, ואפשר לראות את הקפיץ כמצב קיים. ולמנוע מהקפיץ לקפוץ, הווי שינוי מצב ועשיית פעולה חדשה שידלק החשמל, וא"כ יהא אסור להאריך מצב ההדלקה.

ה) ולכאור' י"ל דתלוי הדבר בנידון גבי מי שלחץ על כפתור השעון מעורר לכבותו וע"י כן נדלקה נורה שברגע שיפסיק ללחוץ תכבה הנורה, שדולקת רק כשלוחצים על הכפתור. ובעודו לוחץ נזכר ששבת היום, האם צריך להפסיק ללחוץ, או שאסור לו להפסיק ללחוץ וחייב להשאיר ידו לוחצת עד צאת השבת. האם לחיצתו היא מצב קיים וההרפיה היא עשייה חדשה, או שלחיצתו נחשבת שכל רגע ורגע עושה מעשה חדש. כמו"כ שייך נידון זה בלוחץ על האור שבחדר המדרגות, שברגע שירפה מלחיצתו תדלק הנורה שבתוך המתג. וכן בלוחץ על פעמון חשמלי.

וכבר נחלקו בזה פוסקי דורנו, ע"י מאור השבת ח"ד עמ' רפג דדעת השש"כ פכ"ג ס"ק נו והגרשז"א דנחשב דזהו המצב הקיים, וא"כ אסור להרפות מלחיצתו. ולעומתו הגריש"א והגרנ"ק סוברים דנחשב עשייה כל רגע שממשיך בלחיצתו, וחייב להרפות. וכן דעת הגרל"י הלפרין. וא"כ לדעת השש"כ דזהו נמצב הקיים, א"כ להפסיק פעולת הקפיץ הווי פעולה חדשה של כיבוי. ולחולקים, הווי רק הסרת מונע, שמונע מהקפיץ להפסיק את העברת הזרם, וא"כ יהא מותר כסוגר חלון בפני הרוח שלא תכבה הנר וע"ע להגרל"י הלפרין בס' מעשה וגרמא בהלכה עמ' 128-132 שהאריך בנד"ד והעלה שנחלקו בדבר הרמ"ה בסנהדרין ע"ז ס"ל דהרפיית ידו הווי כעושה מעשה, והתבואות שור סי' ג' ס"ל דהווי רק הסרת מונע. ע"ש.

ו) אמנם יש לדון בהיפך, דנדון את לחיצת הזיז על המתג כלחיצת האדם על המתג. ואי נימא דזוהי פעולה חדשה כל רגע, הכא נמי יהא אסור להזיז זיז נוסף כיון שהוא מחדש פעולות נוספות המשתייכות אליו. אך אי נימא שנחשב הדבר כמצב קיים, גם כאן נחשב שממשיך את המצב הקיים ומותר. אמנם בזה גרע, כיון דהמצב הקיים הוא דהקפיץ לא מצליח לעשות את פעולתו, ולא משנה לנו הסיבה, וי"ל דלא רואים את לחיצתו כמצב קיים אלא כדבר שיתחדש כשיפסיק הזיז ללחוץ.

ז. וע"י שש"כ פכ"ג סעי' נו דאם לחץ על פעמון חשמלי מותר לו להרפות, כיון דבלחיצה גורם לזרימת החשמל, ובהרפיה רק גורם להפסיק הזרימה. אמנם אם יש נורה שתידלק כשירפה מלחיצתו, אסור להרפות.

ובפרק ל"ב סעי' מג כתב דהנכנס לתא טלפון ציבורי, שע"י שדורך שם נדלק אור וכשיצא יכבה. אסור לו לצאת, אא"כ במקום דוחק גדול, ע"י צירוף כמה היתרים. ע"ש. ובחילוק בין המקרים כתב במאור השבת עמ' רפד דהיכא דעומד על הכפתור לא נחשב כמחדש פעולה בכל רגע, כיון דהוא נחשב מעשה דממילא דתמיד עומד היכן שהוא, משא"כ בלוחץ בידו.

אמנם צריך להבין בלוחץ בידו מאי שנא אם תידלק נורה כשירפה או לא, הרי אם אנו

דנים אותו כמחדש בכל רגע פעולה, גם אי תדלק נורה הוא לא עשה בזה שום מעשה אלא הפסיק לעשות מעשה, ובזה אין איסור. ואם דנים כמצב קיים, גם אם אין נורה, איך מותר לו להרפות הרי מכבה בידים, דעכשיו מחדש פעולה.

ונראה לבאר ע"פ מה שהביא בשלחן שלמה סי' רעז עמ' רפה מהאגלי טל (זורע כב יא) דלפי מש"כ התבואות שור דהאוחז סכין בידו וכשהרפה נפלה ושחטה, אינו נחשב כעושה מעשה כלל, רק מסלק המעשה שהיה, וממילא נפל. ה"ה לענין שבת. ע"ש. והסביר הגרש"ז דכיוון דהעיכוב היה מכחו, כשמרפה לא חשיב כפעולה חיובית ולא חשיב ממש כחו. ע"כ. וא"כ הכא נמי בענייננו לא חשיב פעולה חיובית. אמנם הגרש"ז שם הביא דהרמ"ה בסנהדרין (עז:): והאבני נזר (הל' גיטין קפט) וחלקת יואב (יו"ד סי' ב) ס"ל דגם סילוק ידו הוי מעשה בכה"ג. ולפ"ז הדרא קושיא לדוכתא.

ח. ובארחות שבת (פכ"ט הע' כח) כתב דאף אי נימא דאדם הלוחץ על המתג נחשב שעושה כל רגע פעולה חדשה, "מ"מ פשוט שאם אדם הניח אבן ע"ג המתג, איננו רואים זאת כמעשה מתמשך, אלא אמרינן שהמציאות היא שהמתג לחוץ ע"י האבן. ולכן נראה שמותר לשים אבן אחרת בצידה, ואח"כ לסלק האבן הראשונה<sup>2</sup>, דבאופן זה אינו אלא הארכת מצב קיים. ע"כ. וכע"ז כתב גם בקונט' קרני אורה בס' מאורי אש (עמ' תתקו), שהדבר דומה למערב השמן שבנר בנחת. ע"ש.

אמנם לכאור' יש חילוק גדול, דבאבן כל זמן שלא יסלקה ישאר המצב הקיים ויהא האור דולק עד עולם. אבל בשעון שבת הרי כעבור רבע או חצי שעה יפסיק הזיז ללחוץ על המתג, ואי לא ילחץ הזיז שאחריו על המתג, יכבה החשמל בעבור הזמן הזה. וא"כ אנו רואים זאת ככבוי לזמן ההוא, כמו גבי שמן שבנר שרואים אותו כבוי לזמן שיגמר השמן, ובהוספת השמן הרי הוא מדליק הנר בזמן הנוסף. וז"ל הרא"ש: (ביצה פ"ק סי' יז) והיינו טעמא דנותן שמן בנר משום דמאריך בהבערתו, דאילו לא נתן שמן בנר היה כבה כשיכלה השמן שבנר, "ומה שהוא דולק מכאן ואילך הוי כאילו הוא הדליקו".

ועיין בשו"ת מעין אומר ח"ב עמ' רפ ששאל ממרן זיע"א אם מותר להזיז את זיזי השעון שבת, ואמר לו מרן "אני דברתי על שעון שבת של פעם". ולא רצה להשיב למעשה. והוא כמ"ש שתלוי הדבר בסברא שלא דרך קסת'ו בהם.

העולה מן האמור: דמה שהתיר מרן זצ"ל הוא בשעונים שהיו מצויים בזמנו, אך בשעונים המצויים כיום לא דיבר, והדבר תלוי בסברות שלא גילה לנו דעתו בהם. והמסתמכים ע"ד להאריך משך ההדלקה שלא בשעת הדחק<sup>3</sup> הוא מפני שלא יודעים החילוק הטכני בין השעונים.

<sup>2</sup> יש לציין דגם בשעון שבת הזיז השני מתחיל ללחוץ קודם שהזיז הראשון גומר ללחוץ, כיוון שא"א לצמצם. והוי כמניח אבן ורק אח"כ מסיר האבן הראשונה.

<sup>3</sup> שאז יש צד קולא כיון דנחשב גרמא. וכמ"ש ביבי"א גבי הקדמת ההדלקה כשהחשמל מכובה.